

Målnummer:	Ö2782-10	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2010-12-30		
Rubrik:	Ett konkursbo, som för en återvinningstalan avseende gäldenärens avtal, har ansetts inte kunna grunda någon rätt på det prorogationsavtal som gällde för det avtalsförhållandet.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none">• 10 kap. 3 § och 16 § rättegångsbalken (1942:740)• Artikel 3.1 i rådets förordning (EG) nr 1346/2000 (insolvensförordningen)		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none">• NJA 1993 s. 641• NJA 1998 s. 361• NJA 2003 s. 3• NJA 2007 s. 475• EU-domstolens dom i mål C-339/07		

REFERAT

Facht Distribution AB försattes i konkurs efter egen ansökan den 13 maj 2008 vid Katrineholms tingsrätt. Fachts verksamhet bestod av försäljning och distribution av hushållsartiklar och därmed förenlig verksamhet. Verksamheten bestod främst av vidareförsäljning av från Tupperware Nordic A/S köpta produkter till återförsäljare i Sverige. Mellan Facht och Tupperware förelåg ett avtal benämnt "Huvudfranchiseavtal" ingånget år 2002. Den 7 maj 2008 sade Tupperware upp avtalet till omedelbart upphörande med hänvisning till att Facht inte hade betalat Tupperwares fakturor inom angiven tid. Parterna hade i avtalet reglerat hur avräkning skulle ske av utgående saldon. Sådan reglering verkställdes i samband med avtalets upphörande. Tupperware omhändertog Fachts lager av produkter som köpts från Tupperware som delbetalning för Fachts skuld till bolaget.

Södertörns tingsrätt

I en ansökan om stämning som kom in till Södertörns tingsrätt den 1 december 2008 yrkade konkursförvaltaren i Facht Distribution AB:s konkurs att tingsrätten skulle förplikta Tupperware att till konkursboet antingen återställa det av Tupperware från Facht omhändertagna varulagret eller, för det fall lagret har gått förlorat, betala 575 208 kr 18 öre (motsvarande lagrets bokförda värde) jämte viss ränta.

Som grund för rättens behörighet åberopade konkursboet i stämningsansökan 10 kap. 16 § RB och anförde följande. Facht och Tupperware har i franchiseavtalet överenskommit att eventuell tvist ska slitas vid domstol på den ort där Facht vid tiden för talans väckande har sitt hemvist. Facht har sitt hemvist inom Södertörns tingsrätts domsaga. Den rättshandling som konkursboet yrkar återvinning av härflyter ur det rättsförhållande som avtalet avser.

Tupperware yrkade att tingsrätten skulle avvisa käromålet såsom väckt vid fel forum.

Som grund för avvísingsyrkandet anförde Tupperware att bolaget inte hade någon anknytning till Södertörns tingsrätt som grundade domstolens behörighet. Bolaget anförde vidare bl.a. följande. Tupperware har sitt säte och

hemvist i Danmark. Eftersom franchiseavtalet sades upp den 7 maj 2008 förelåg inte något avtal mellan Facht och Tupperware vid tidpunkten för talans väckande. Återtagandet av lagret var en konsekvens av att avtalet upphörde att gälla mellan Facht och Tupperware och föranleder inte att avtalet kan "återupplivas". En återvinningstalan kan inte anses härröra ur avtalet på så sätt att talan omfattas av prorogationsklausulen.

Konkursboet bestred att käromålet skulle avvisas. Som grund för bestridandet anförde konkursboet att prorogationsklausulen i avtalet kunde åberopas i frågan om återvinning i konkurs. Återvinningstalan gällde den rättshandling som Tupperware vidtog den 8 maj 2008, det vill säga återtagandet av Fachts lager. Återtagandet av lagret skedde med stöd av avtalet. Konkursboet anförde vidare att Södertörns tingsrätt var behörig då Tupperware hade en fordran mot Facht vilken bevakats i konkursen. Enligt 10 kap. 3 § RB får den som inte äger känt hemvist i Sverige i tvist rörande betalningsskyldighet sökas där honom tillhörig egendom finns. Med egendom ska enligt NJA 1998 s. 361 även avses fordran som svaranden har. Fordringen ska anses finnas där gäldenären har sitt hemvist. Facht har sitt hemvist inom Södertörns tingsrätts domsaga. Även på denna grund är rätten behörig.

Tupperware anförde att konkursboets åberopande av 10 kap. 3 § RB utgjorde en ny grund för rättens behörighet vilken tingsrätten skulle avvisa såsom för sent väckt och anförde följande. Vid forumfrågans bedömning ska avseende bara fästas vid kärandens ursprungliga kvalificering av grunden för rättens behörighet i stämningsansökan. Den nya grunden för rättens behörighet ska därför inte beaktas. Det kan vidare ifrågasättas om reglerna i RB är tillämpliga på grund av tvistens internationella karaktär. Genom analogi med de svenska forumreglerna och allmänt forum i 10 kap. 1 § RB ska dock talan väckas i Köpenhamn där svaranden har sitt hemvist. Forumregeln i 10 kap. 3 § RB utgör specialforum och är subsidiärt till det allmänna forumet. Bestämmelsen ska därför tillämpas restriktivt. Det är osäkert om Tupperware har en fordran mot Facht som har något som helst värde. Frågan om Tupperwares fordran är uppenbart värdelös tar sikte på om Tupperware kommer att få del av en utdelning som inte enbart är symbolisk i händelse av bifall till käromålet (jfr RH 2008:9). Sannolikheten för att Tupperware skulle få någon ersättning för sin fordran efter det att konkurskostnaderna och prioriterade fordringar betalats är närmast obefintlig. Tupperwares fordran på konkursboet är att betrakta som uppenbart värdelös och rätten är därför inte behörig enligt 10 kap. 3 § RB.

Tingsrätten (tingsfiskalen Sara Markstedt) anförde följande i beslut den 29 maj 2009.

Skäl

Tingsrätten har i första hand att ta ställning till om prorogationsklausulen i huvudfranchiseavtalet (Avtalet) kan åberopas som grund för rättens behörighet i detta mål, dels när Avtalet mellan Facht och Tupperware ostridigt upphört att gälla, dels när klausulen åberopas av Facht Distribution AB:s konkursbo (Konkursboet) och inte av Facht. För det fall prorogationsklausulen i Avtalet inte kan läggas till grund för rättens behörighet har tingsrätten i andra hand att ta ställning till om rätten får beakta Konkursboets senare framställda behörighetsgrund (10 kap. 3 § RB) samt, om så är fallet, denna ger rätten behörighet att uppta målet.

Det är ostridigt mellan parterna att Tupperware genom viss rättshandling har avräknat Fachts skuld till bolaget i samband med Avtalets upphörande. Konkursboet gör gällande att den rättshandling Tupperware vidtog - omhändertagande av varulagret - ska gå åter och har därför väckt talan om återvinning i konkurs. Tupperware har vidgått att bolaget och Facht i samband med Avtalets upphörande har reglerat en avräkning av utgående saldon i enlighet med vad som stadgades i Avtalet. Den rättshandling som Tupperware vidtog härrörde alltså ur Avtalet. Det är denna rättshandling som Konkursboet nu begär återvinning av. Konkursboets talan får därmed i allt väsentligt anses

ha sin grund i Avtalet. Tvisten mellan Konkursboet och Tupperware får därför också anses ha uppkommit i anledning av Avtalet. Härav följer att prorogationsklausulen i Avtalet också omfattar en tvist som denna.

I frågan om betydelsen av att det nu är Konkursboet, och inte Facht, som åberopar prorogationsklausulen gör tingsrätten följande bedömning.

Termen konkursbo betecknar dels en förmögenhetsmassa, för att tala om vilken egendom som ingår i detta, dels ett rättssubjekt. Som rättssubjekt kan konkursboet utföra vissa handlingar, exempelvis väcka talan som part i rättegång i mål om återvinning i konkurs. Återvinningsinstitutet syftar till att rättshandlingar mellan konkursgäldenären och dess borgenärer under vissa förutsättningar ska gå åter för att inte vissa borgenärer otillbörligt ska gynnas framför andra vid en konkurs. Vid återvinning ska den egendom som gäldenären har utgett återbäras till konkursboet. Att så ska ske följer av att en succession från konkursgäldenären till konkursboet sker vid konkursbeslutet. Till följd av successionen ikläder sig alltså konkursboet på visst sätt konkursgäldenärens ställning. Fråga blir då om denna succession även omfattar gäldenärens rätt att åberopa en viss klausul i avtal mellan gäldenären och dennes medkontrahent.

Det synes vara allmänt accepterat att, när ett partsbyte skett genom sådan succession varom nu är fråga, den som övertar någons rättigheter enligt ett avtal även är bunden av en i avtalet ingående skiljeklausul (se bl.a. NJA 1913 s. 191 och 1997 s. 866). Från denna huvudregel har dock vissa undantag gjorts efter sakrättsliga överväganden.

HD har i NJA 1993 s. 641 uttalat följande. "En skiljeklausul gäller som huvudregel endast mellan avtalsparterna och binder inte tredje man. Ett undantag föreligger vid konkurs och andra fall av universalsuccession. Undantaget är emellertid inte fullständigt. Den övervägande meningen synes vara, att ett konkursbo är bundet av en skiljeklausul i ett avtal som gäldenären och hans medkontrahent ingått före konkursen, då tvisten gäller en fråga rörande vilken gäldenären kunnat fritt avtala, med giltighet i en senare konkurs, medan konkursboet däremot inte är bundet av en skiljeklausul, då tvisten gäller en fråga över vilken gäldenären inte har sådan dispositionsrätt, såsom huruvida ett visst anspråk åtnjuter sakrättsligt skydd i konkursen. Inte heller är en dylik skiljeklausul bindande för konkursboet, då konkursförvaltaren avser att å boets vägnar föra talan om återvinning. En annan sak är att konkursförvaltaren, i samma utsträckning som han kan ingå förlikning, bör kunna sluta skiljeavtal avseende tvister som aktualiserats i konkursen, t.ex. beträffande återvinning." I målet fann HD att den åberopade skiljeklausulen inte utgjorde hinder för att uppta konkursboets talan till prövning av domstol. Tvisten gällde frågan om återbäringsskyldighet uppstått på grund av olovlig vinstutdelning. Frågan fanns ha ett systematiskt nära samband med en sakrättslig konflikt avseende borgenärsskydd. En förlikning i en sådan tvist mellan bolaget och den som uppburit utdelningen ansågs inte ha blivit gällande gentemot bolagets andra borgenärer. En för bolaget gällande skiljeklausul ansågs då inte heller vara bindande för bolagets konkursbo.

I NJA 2003 s. 3 förelåg tvist mellan ett konkursbo och ett antal borgenärer som bevakade fordringar i konkursen. HD fann, med hänvisning till att målet gällde obligationsrättsliga frågor, att konkursborgenärerna var bundna av de skiljeavtal som konkursgäldenären hade slutit före konkursen.

Av rättsfallen kan slutsatsen dras att huvudregeln är att skiljeavtal eller skiljeklausuler som avtalats mellan konkursgäldenären och en medkontrahent före konkursutbrottet är bindande mellan konkursboet och en borgenär, men att undantag har gjorts i vissa mål av sakrättslig karaktär där det förelegat skäl att beakta övriga konkursborgenärens rätt till skydd. De överväganden som gjorts gäller skiljeförfaranden men resonemangen bör enligt tingsrätten kunna överföras till frågan om en prorogationsklausul ska gälla.

Tingsrätten har ovan funnit att prorogationsklausulen i Avtalet ska vara gällande även i en tvist som denna, gällande rättsförhållande som uppkommit i anledning av Avtalet. I enlighet med vad som ovan framgått måste huvudregeln också vara att en prorogationsklausul i ett avtal som slutits av ett bolag och dess medkontrahent även är bindande i förhållandet mellan konkursboet och medkontrahenten efter en konkurs. Sakfrågan i det här målet gäller visserligen sakrättsliga förhållanden. Det föreligger dock inget skäl varför undantag från huvudregeln skulle göras med hänsyn till tredje man. Tingsrätten finner därför att Konkursboet har rätt att göra prorogationsklausulen i Avtalet gällande gentemot Tupperware. Konkursboets talan har därför väckts vid rätt forum när talan väckts vid domstol där Facht har sitt säte. Tingsrätten är därmed behörig att pröva tvisten.

Tupperwares avvisningsyrkande ska redan på den anförda grunden lämnas utan bifall. Det saknas därmed skäl för tingsrätten att pröva frågan om avvisning av den grund för rättens behörighet som Konkursboet först efter talans väckande har fört fram.

Slut

Tupperware Nordic A/S yrkande om avvisning av käromålet lämnas utan bifall.

Svea hovrätt

Tupperware Nordic A/S överklagade i Svea hovrätt och yrkade - som det fick förstås - att käromålet skulle avvisas, alternativt att tingsrättens beslut skulle undanröjas och målet återförvisas till tingsrätten för prövning av de av Tupperware åberopade grunderna för avvisning av käromålet, vilka tingsrätten inte tagit ställning till genom sitt beslut.

Konkursboet bestred ändring och motsatte sig - som det fick förstås - under alla förhållanden återförvisning till tingsrätten.

Hovrätten (hovrättsråden Ulrika Beergrehn, referent, och Kenneth Nordlander samt tf. hovrättsassessorn Mattias Laine) anförde följande i beslut den 20 maj 2010.

Skäl

Konkursboet har som grund för tingsrättens behörighet åberopat en prorogationsklausul i ett avtal mellan Facht Distribution AB och Tupperware, enligt vilken klausul "svensk allmän underrätt" på den ort där Facht Distribution AB har sitt hemvist vid tiden för talans väckande är behörig att pröva tvist på grund av avtalet. Därutöver har konkursboet åberopat 10 kap. 3 § RB och att Tupperware har en fordran i Facht Distribution AB:s konkurs. Vidare har konkursboet i hovrätten, med hänvisning till EU-domstolens dom den 12 februari 2009 i mål nr C-339/07, Seagon mot Deko Marty Belgium NV, gjort gällande att tingsrättens behörighet följer även av artikel 3.1 i rådets förordning (EG) nr 1346/ 2000 av den 29 maj 2000 om insolvensförfaranden (insolvensförordningen).

Tupperware har bestritt att prorogationsklausulen gäller mellan parterna i målet men också invänt att tingsrätten saknar behörighet att pröva käromålet då Tupperware, som har såväl säte som hemvist i Danmark, inte har någon anknytning till tingsrätten som grundar sådan behörighet. När det gäller tingsrättens påstådda behörighet med stöd av 10 kap. 3 § RB invände Tupperware vid tingsrätten att denna behörighetsgrund åberopades för sent och att sannolikheten för att Tupperware i konkursen skulle få någon ersättning för sin fordran är i det närmaste obefintlig. Tupperware har även i hovrätten vidhållit dessa invändningar och dessutom här invänt att insolvensförordningen inte kan ligga till grund för svensk domsrätt.

Hovrätten gör följande bedömning.

Hovrätten finner att det här finns förutsättningar att i dess helhet pröva frågan om avvisning av käromålet.

Tupperwares talan innebär i första hand att invändning görs mot svensk domstols internationella behörighet.

Enligt artikel 3.1 i insolvensförordningen har domstolarna i den medlemsstat inom vars territorium platsen där gäldenärens huvudsakliga intressen finns behörighet att inleda ett insolvensförfarande. För bolag och andra juridiska personer ska sätet anses vara platsen där de huvudsakliga intressena finns, om annat inte visas (samma artikel). EU-domstolen har slagit fast att denna artikel ska tolkas så att domstolarna i den medlemsstat inom vars territorium ett insolvensförfarande har inletts har behörighet att avgöra en återvinningstalan som grundas på gäldenärens insolvens och riktas mot en svarande som har sitt säte i en annan medlemsstat (se ovan nämnda dom av EU-domstolen i mål C-339/07).

Facht Distribution AB försattes i konkurs efter beslut av svensk domstol. Genom den av konkursförvaltaren väckta talan mot Tupperware har förvaltaren påkallat återvinning till konkursboet. Visserligen har Tupperware säte i Danmark, i vilken stat insolvensförordningen inte är tillämplig. Enligt hovrättens uppfattning måste dock behörighetsreglerna i insolvensförordningen anses tillämpliga för svensk domstol även om svaranden har sitt säte i en stat som inte är bunden av förordningen. Hovrätten finner därför att det i enlighet med vad som följer av insolvensförordningen med den tolkning som EU-domstolen gjort av artikel 3.1 föreligger behörighet för svensk domstol att ta upp den här aktuella återvinningstalan. Vid sådant förhållande saknar hovrätten skäl att pröva klausulens giltighet mellan parterna i målet eftersom svensk domstol, under alla förhållanden, har internationell behörighet enligt insolvensförordningen att pröva konkursboets återvinningstalan.

Tupperwares talan får även uppfattas som en invändning mot tingsrättens nationella behörighet. Konkursboet har utöver prorogationsklausulen åberopat 10 kap. 3 § RB och att Tupperware har en fordran i Facht Distribution AB:s konkurs. Vad Tupperware anfört utgör inte hinder mot att pröva tingsrättens behörighet enligt 10 kap. 3 § RB. Hovrätten konstaterar att Tupperwares fordran är upptagen i Facht Distribution AB:s konkursbouppteckning och finner att Tupperware inte har visat att fordran var uppenbart värdelös när Tupperware delgavs stämning i målet (jämför NJA 1998 s. 361). Att konkursboet har säte, och därmed hemvist, inom Södertörns tingsrätts domsaga har inte ifrågasatts. Nationell behörighet för Södertörns tingsrätt finns således i vart fall med stöd av 10 kap. 3 § RB. Eftersom samma svenska domstol blir behörig oavsett om prorogationsklausulen eller nämnda forumbestämmelse tillämpas saknar hovrätten även i fråga om svensk domstols nationella behörighet skäl att pröva om prorogationsklausulen gäller mellan parterna i målet.

På grund av det anförda ska tingsrättens beslut stå fast. Tupperwares överklagande ska således avslås.

Slut

Hovrätten avslår överklagandet.

Högsta domstolen

Tupperware Nordic A/S överklagade och yrkade att HD med ändring av hovrättens beslut skulle avvisa käromålet vid Södertörns tingsrätt.

Facht Distribution Aktiebolags konkursbo bestred ändring.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, rev.sekr. Ulf Lundqvist, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande beslut.

Skäl

1. Sedan Facht Distribution Aktiebolags konkursbo (Facht) ansökt om stämning rörande återvinning i konkursen har Tupperware Nordic A/S (Tupperware) gjort foruminvändning och yrkat att talan ska avvisas. Till stöd för yrkandet har Tupperware bl.a. anfört att den prorogationsklausul som finns i ett strax innan konkursen uppsagt avtal med Facht inte är tillämplig. Avtalet ger vid handen att svensk allmän underrätt på orten för Fachts säte är forum för frågor beträffande avtalet. Tupperware har vidare åberopat att insolvensförordningen inte är tillämplig på tvisten och att hinder finns mot att tillåta Facht att åberopa ny grund för svenskt forum sedan talan väckts.

2. Av bestämmelserna i 34 kap. 1 § första stycket RB framgår att så snart anledning finns ska rätten pröva en fråga om rättegångshinder (jfr NJA 2009 s. 383). Enligt sin ordalydelse saknar stadgandet ett förbud mot att tillåta ny grund för domstolens behörighet sedan stämning utfärdats. Även en ändamålsenlig process talar för att hinder inte finns mot att under handläggningen av målet tillåta att part åberopar ny omständighet i det avseendet (jfr NJA 1994 s. 144, vartill Lindell, Processuell preklusion, 1993 s. 24 f.).

3. Punkten 33 i preambeln till insolvensförordningen föreskriver att Danmark inte omfattas av förordningen. Av utredningen framgår att Tupperware är ett bolag registrerat i Danmark och med säte och hemvist där. Någon behörighet för svensk domstol föreligger således inte på grundval av insolvensförordningen.

4. Reglerna om återvinning i konkurs är indispositiva, vilket gäller oavsett om invändningen om hinder mot rättegång grundar sig på en skilje- eller prorogationsklausul. Rättspraxis om skiljeklausuler är därför av intresse vid prövningen huruvida en prorogationsklausul utgör sådant hinder vid talan om återvinning i konkurs. Såsom avtalet mellan Tupperware och Facht är utformat och givet omständigheterna i övrigt får prorogationsklausulen anses tillämplig i och för sig, trots att avtalet sades upp med omedelbar verkan den 7 maj 2008 eller strax före konkursen den 13 maj s.å. Tvisten i fråga härflyter ur avtalet.

5. I NJA 1993 s. 641 var frågan om skiljeklausuls betydelse i fall av olovlig vinstutdelning. HD fann att bestämmelserna i aktiebolagslagen hade systematiska likheter med en sakrättslig konflikt rörande borgenärsskydd och underkände klausulen som hinder mot rättegång vid allmän domstol. Enligt avgörandet kan en sådan klausul vara bindande för konkursboet så länge som en förlikning kunnat träffas rörande saken i fråga. HD uttalade vidare att en skiljeklausul inte är bindande för en konkursförvaltare som för talan om återvinning, vilket senare bekräftades i NJA 2003 s. 3.

6. För att se en prorogationsklausul på motsvarande sätt som nyss beskrivits för skiljeklausuler talar ett indispositivt regelverk. Hypotetiskt hade en förlikning, som binder alla borgenärer i den bakomliggande tvisten, inte kunnat träffas mellan Facht och Tupperware.

7. Mot att ge klausulen genomslag i tillämpningen kan vidare anföras vikten av att kostnadseffektivt kunna föra bevisning om domstolens behörighet, t.ex. om en fordrans existens och dess värde. Skulle en prorogationsklausul ges verkan också för borgenärer som inte direkt omfattas av klausulen kan detta medföra ökade kostnader och andra olägenheter, eftersom borgenär då kan komma att behöva inställa sig vid rätten på en helt annan ort - eller i ett annat land - än vad som var tänkt då det avtalet träffades och på den nya orten föra bevisning

för sitt yrkande om avvisning.

8. Tillsammans med ett fungerande kreditväsende och omsättningsintresset i stort talar detta sammantaget med styrka för att en prorogationsklausul bör fränkännas sin verkan vid talan om återvinning i konkurs, som alltså ska föras vid allmän domstol.

9. Facht har vidare åberopat bestämmelserna i 10 kap. 3 § RB som stöd för att vid tingsrätten pröva dess talan. Av utredningen framgår bl.a. att Tupperware har en fordran på Facht, vilken upptagits i konkursbouppteckningen till ett visst belopp. Vidare torde Tupperware kunna påräkna viss utdelning i konkursen. Då Tupperware inte visat att fordringen är värdelös (jfr NJA 1998 s. 361) och medan Facht har säte och hemvist inom den aktuella tingsrättens domsaga har talan väckts vid behörigt forum.

10. Överklagandet ska därmed avslås.

HD:s avgörande

HD avslår överklagandet.

HD (justitieråden Leif Thorsson, Severin Blomstrand, Stefan Lindskog, referent, Agneta Bäcklund och Ingemar Persson) meddelade den 30 december 2010 följande beslut.

Skäl

1. Mellan Facht Distribution Aktiebolag och Tupperware Nordic A/S förelåg ett franchiseavtal, som Tupperware sade upp på grund av bristande betalning. I en efterföljande avräkning i enlighet med avtalets bestämmelser återtog Tupperware levererade varor såsom delbetalning på Fachts skuld till Tupperware. Sedan Facht satts i konkurs har med anledning av avräkningen konkursboet vid Södertörns tingsrätt väckt talan om återvinning mot Tupperware, som bestritt att svensk domsrätt föreligger och att tingsrätten är rätt forum, eftersom bolaget har sitt säte i Danmark.

2. Konkursboet har till stöd för att domsrätt föreligger och att tingsrätten är rätt forum till en början åberopat en prorogationsklausul intagen i den kontraktshandling som reglerar avtalsförhållandet mellan Facht och Tupperware. Klausulen har följande lydelse: "Behörig att upptaga tvist p.g.a. detta Avtal mellan parterna till prövning skall vara svensk allmän underrätt på den ort där [Facht] har sin hemvist vid tiden för talans väckande."

3. Ett prorogationsavtal tar liksom ett skiljeavtal sikte på ordningen för parternas tvistlösning. Båda avtalstyperna innebär en derogation från den domstol som avtalet förutom skulle ha utgjort rätt forum. Skillnaden är att ett prorogationsavtal pekar ut en annan domstol som rätt forum, medan ett skiljeavtal styr över tvistlösningsordningen från allmän domstol till ett skiljeförfarande.

4. Av 10 kap. 16 § RB framgår att ett prorogationsavtal för att vara bindande ska, när det som här är fråga om en framtida tvist, avse ett angivet rättsförhållande. Ett motsvarande krav gäller enligt 1 § första stycket lagen (1999:116) om skiljeförfarande för skiljeavtal, och dessutom gäller enligt den bestämmelsen att tvistefrågan ska vara förlikningsbar. Något krav på förlikningsbarhet ställs för prorogationsavtal inte upp i 10 kap. 16 § RB, men ett sådant krav får - särskilt i betraktande av att prorogation kan ske till en utländsk domstol - ändå anses gälla (Dennemark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål, 1961, s. 288 f.). Vissa i målet inte aktuella begränsningar av vad som utgör en tillåten prorogation följer av 10 kap. 17 § RB.

5. När ett prorogations- eller skiljeavtal tar sikte på en framtida tvist har

avtalet i regel, såsom är fallet i målet, formen av en klausul i ett kontrakt (prorogations- respektive skiljeklausul). Man skiljer då mellan tvistlösningsavtalet och huvudavtalet, d.v.s. det materiella avtalsförhållandet. En omständighet som medför att huvudavtalet är ogiltigt behöver inte medföra att tvistlösningsavtalet är det (och omvänt). Beträffande frågor om ogiltighet och överksamhet på annan grund bedöms således avtalen var för sig (separationsprincipen). När det gäller skiljeavtal har den principen kommit till uttryck i 3 § lagen om skiljeförfarande.

6. En prorogationsklausul omfattar på samma sätt som en skiljeklausul även tvister i ogiltighets- och andra överksamhetsfrågor samt därav föranledda återgångsfrågor avseende huvudavtalet. Det förhållandet att ett återvinningsanspråk går ut på en återgång utesluter alltså inte i sig att den prorogations- eller skiljeklausul som gäller för huvudavtalet skulle kunna träffa återvinningsanspråket.

7. Såväl en prorogationsklausul som en skiljeklausul omfattar som utgångspunkt huvudavtalet i dess helhet. Klausulens formulering har därför när det gäller dess omfattning endast den betydelsen, att det av ordalydelsen kan följa en begränsning av tillämpligheten, inte en utvidgning av den.

8. Den aktuella prorogationsklausulen är inte formulerad så, att dess omfattning begränsas. Därmed blir frågan om - med hänsyn till kraven på förlikningsbarhet och angivet rättsförhållande - en återvinningstalan avseende ett huvudavtal, eller en prestation enligt detta, alls kan omfattas av ett för huvudavtalet gällande prorogationsavtal.

9. När en avtalspart går i konkurs kan hans konkursbo ta i anspråk gäldenärens avtalsrättigheter (jfr 3 kap. 3 § konkurslagen). I princip har boet därvid inte bättre rätt än konkursgäldenären (jfr beträffande singularsuccession 27 § skuldebrevslagen). Det innebär bl.a. att boet är bundet av konkursgäldenärens prorogations- respektive skiljeavtal avseende den ianspråktaga rättigheten. Det gäller även en talan avseende sådana rättigheter som har sin grund i återgång till följd av ogiltighet eller annan överksamhet. Huruvida konkursboet i fråga om ett ianspråktagande av en gäldenärens rättighet också är berättigat enligt gäldenärens prorogations- eller skiljeavtal framstår inte som lika klart.

10. Förevarande mål rör emellertid inte vad som gäller när ett konkursbos talan avseende gäldenärens avtal vilar på avtalsrättslig grund. Målet angår ett konkursbos återvinningstalan rörande gäldenärens avtal. Visserligen finns det likheter mellan en sådan talan och en talan om återgång på avtalsrättslig grund. Detta tillåter dock inte, att det från vad som angående ett prorogationsavtals tillämplighet gäller beträffande ett konkursbos talan på avtalsrättslig grund kan dras några slutsatser om vad som gäller för en återvinningstalan. Bedömningen måste i stället, som redan framhållits, göras med utgångspunkt i kraven på förlikningsbarhet och angivet rättsförhållande.

11. När det gäller konkursgäldenärens skiljeavtal står det klart att ett konkursbo beträffande en återvinningstalan inte är bundet (se uttalanden i NJA 1993 s. 641 och 2003 s. 3). Detta följer av att (den blivande) konkursgäldenären inte kan förfoga över sitt konkursbos rätt till återvinning. Med utgångspunkten att ett krav på förlikningsbarhet gäller för även ett prorogationsavtals giltighet, gäller detsamma för ett sådant avtal. Att ett konkursbo, därför att konkursgäldenären inte kan förfoga över boets rätt till återvinning, inte är bundet av ett prorogationsavtal som omfattar det avtal som återvinningsanspråket rör, utesluter dock inte att boet skulle kunna anses vara berättigat att åberopa avtalet till sin fördel (jfr Welamson, Konkursrätt, 1961, s. 317). Men vad som gäller i det hänseendet behöver inte prövas, om kravet på ett angivet rättsförhållande ska föranleda att prorogationsklausulen inte är tillämplig på konkursboets återvinningstalan.

12. En återvinningstalan avseende ett avtal eller en avtalsprestation berör inte avtalsförhållandet mellan avtalsparterna (d.v.s. konkursgäldenären och

återvinningsvaranden). Avtalet och därur följande rättigheter och förpliktelser består även om boets återvinningstalan är framgångsrik. I stället innebär återvinningen en korrigerande av avtalets verkningar såvitt gäller det inbördes förhållandet mellan konkursborgenärerna. Återvinningsvaranden har mot konkursgäldenären därför en på avtalet grundad rätt att få återställt vad han förlorat genom återvinningen. Om t.ex. en betalning återvinns, leder det till att fordringsrätten återuppstår, och den kan till följd av det också bevakas i konkursen (4 kap. 21 § konkurslagen).

13. Av det i den föregående punkten anförda följer, att en återvinningstalan inte vilar på konkursgäldenärens avtal i den meningen att gäldenärens rättigheter enligt detta avtal tas i anspråk. I stället är fråga om ett på lag grundat anspråk, närmast av utomobligatorisk karaktär, som tillkommer boet men inte konkursgäldenären. Även om en återvinningstalan tar sikte på det huvudavtal som omfattas av ett prorogations- eller ett skiljeavtal, eller på någon effekt av huvudavtalet, innebär inte det ett ianspråktagande av någon rättighet enligt detta. Gäldenärens avtalsförhållande (huvudavtalet) är ett annat rättsförhållande än det som följer av konkurslagens bestämmelser om återvinning.

14. Att det finns ett samband mellan det omtvistade rättsförhållandet (här återvinningsanspråket) och ett annat av ett prorogations- eller ett skiljeavtal omfattat rättsförhållande (här franchiseförhållandet) kan inte annat än i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden föranleda att tvistlösningsavtalet utsträcks att omfatta jämväl det omtvistade rättsförhållandet (ett sådant undantagsfall ansågs föreligga i rättsfallet NJA 2007 s. 475). Ett av konkursgäldenären ingånget prorogations- eller skiljeavtal kan med avseende på en i hans konkurs förklarad återvinningstalan inte anses vara ett sådant fall.

15. Slutsatsen är att ett konkursbo vid en återvinningstalan avseende gäldenärens avtal varken är bundet av eller kan grunda någon rätt på det prorogations- eller skiljeavtal som kan gälla för det avtalsförhållandet. Den aktuella prorogationsklausulen saknar alltså betydelse för domsrätts- och forumfrågorna.

16. Konkursboet har vidare under hänvisning till 10 kap. 3 § RB anförts att svensk domsrätt föreligger och att tingsrätten är rätt forum på grund av en fordran som Tupperware har i konkursen. Tupperware har invänt dels att förhållandet åberopats för sent, dels att fordringen är värdelös och därför inte kan grunda forum enligt den ifrågakommande bestämmelsen.

17. Det saknas bestämmelser i RB som med avseende på frågan om domstolens positiva behörighet begränsar en parts rätt att föra in processmaterial. I det läget är allmänna processrättsliga principer tillämpliga. Av dessa principer följer inte att konkursboets åberopande av Tupperwares konkursfordring som behörighetsgrundande omständighet gjorts för sent.

18. Av utredningen i målet får anses framgå att värdet av Tupperwares konkursfordring kan vara beroende av utgången i detta mål. Eftersom konkursboets talan inte framstår som grundlös hindrar emellertid ett sådant beroende inte att fordringen är en tillgång som kan grunda forum enligt 10 kap. 3 § RB (jfr NJA 1998 s. 361).

19. I betraktande av att Södertörns tingsrätt alltså är behörig enligt 10 kap. 3 § RB saknar det betydelse huruvida rådets förordning (EG) nr 1346/2000 (insolvensförordningen), som hovrätten funnit, är tillämplig på tvisten. Om förordningen är tillämplig leder det nämligen inte till någon annan utgång (jfr EU-domstolens avgörande i mål C-339/07).

20. Mot bakgrund av det anförda ska överklagandet avslås.

HD:s avgörande

HD avslår överklagandet.

HD:s beslut meddelat: den 30 december 2010.

Mål nr: Ö 2782-10.

Sökord: Prorogationsavtal; Återvinning; Forum; Behörighet
